

Ön Lisans Programlarında İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü: Kocaeli Üniversitesi Örneği**

Sibel ÇELİKEL YİĞİTER^{1*}

Öz

Meslek Yüksekokullarında bulunan ön lisans programları bir yandan artan yükseköğrenim talebini karşılarken diğer taraftan da mezunları ile çalışma yaşamına ara işgücü katkısı sunmaktadır. Diğer yandan Türkiye’de 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu” ile çalışma yaşamında yeni bir döneme girilmiştir. Bu kanun ile tüm iş yerlerinde çalışanlar arasında statü farkı olmaksızın riskleri önleyici bir yaklaşım esas alınmıştır. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun temel özelliklerinden bir tanesi de katılımıcılıktır ve iş sağlığı güvenliği kültürünün örgüt içinde tesis edilmesi hedefine yönelmiştir. Ancak İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe girmiş olmasına rağmen maalesef iş kazaları ve meslek hastalıklarındaki artışlar sürmektedir. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşturulması ancak konu ile ilgili eğitimlerle mümkündür. Bu noktadan hareketle çalışma yaşamında hem teknik bilgi hem de uygulama alanlarında görev alan önlisans mezunlarının öğrenimleri sırasında almış oldukları eğitimde önem kazanmaktadır. Bu düşünce ile çalışmada Kocaeli Üniversitesi bünyesinde bulunan ön lisans programlarının ders planları incelenmiş ve iş sağlığı güvenliği kültürü oluşturulması hedefine yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş sağlığı ve güvenliği, Güvenlik kültürü, Yükseköğrenim, Önlisans Programları

Occupational Health and Safety Culture in Undergraduate Programs: Kocaeli University as an Example

Abstract

Vocational schools in undergraduate programs meet increasing higher education demand and they offer to contribute to labor force with their graduates. With “Occupational Health and Safety Law” which registered as number of 6331 in 2012 has entered a new era in labor life in Turkey. Under this law, a preventive approach without risk status differences among all employees in all work places has been essentially taking. One of the main features of the Occupational Health and Safety Law is participation and occupational health and safety culture has been directed to target the establishment within the organization. However, increments in occupational accidents and occupational diseases continue although the Occupational Health and Safety Law came into force. Creation of the occupational health and safety culture is only possible with education on the subject. From this point of view, the education that two-year degree students receive during their education gains importance in both technical knowledge and application areas at work. This study examined lesson plans of undergraduate programs in the Kocaeli University structure and establishing occupational health and safety culture is evaluated.

Keywords: Occupational Health and Safety, Safety Culture, Higher Education, Undergraduate programs

¹ Hereke Asım Kocabıyık MYO, Kocaeli Üniversitesi, KOCAELİ

** 18-20 Mayıs 2016 tarihlerinde Prizren/KOSOVA da düzenlenen "5TH INTERNATIONAL VOCATIONAL SCHOOLS SYMPOSIUM (UMYOS 2016) da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* İlgili yazar / Corresponding author:., scelikel@kocaeli.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde çalışma hayatının en önemli konularından biri “İş Sağlığı ve Güvenliği” konusudur. İş kazası ve meslek hatalıklarının azaltılması amacıyla iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması ve tüm paydaşların katılımı ile süreklilik sağlanması ana hedef olarak önümüze çıkmaktadır. Türkiye’de resmi verilere göre 2014 yılında 221,366 iş kazası sayısı gerçekleşmiştir. İş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi için yapılan çalışmalar multidisipliner bir yaklaşıma sahiptir. Çalışma yaşamında iş sağlığı ve güvenliği konusunda yapılması gereken çalışmalar tüm paydaşlar tarafından benimsenmediği sürece verimsiz kalacaktır. İş sağlığı ve güvenliği kanununun 2012 yılında çıkması ile yasal mevzuatta köklü değişikliklerin dönemi başlamıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar sadece yasal mevzuatın gereklerini yerine getirmek olarak algılandığında bu alandaki dönüşüm sağlıklı yaşanmayacak ve ne yazık ki amacına ulaşmayacaktır. Zira temel sorunsal güvenlik kültürüyle ilgilidir ve ancak bireylerin gönüllü katılımı ile güvenlik konusuna ortak bakış açısı sağlanabilecektir. Bu noktada meslek yüksekokulları özelinde değerlendirme yapıldığında çalışma yaşamına ara işgücü katkısı sağlayan eğitim kurumları mezunlarına iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli kültürel birikim vermelidir. Böylece güvenlik kültürünün tüm bireylerce içselleştirilmesi mümkün olacak ve alanda daha hızlı yol kat edilebilecektir.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNU VE ÇALIŞMA YAŞAMINA GETİRDİKLERİ

İş sağlığı ve güvenliği konusu ülkemizde uzun zaman tartışma konusu olmuştur. AB uyum süreci kapsamında yapılan çalışmalarında etkisiyle 2012 yılında çıkartılan 6331 sayılı *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu* kademeli olarak yürürlüğe girmekte ve çalışma yaşamında var olan tüm bireyleri kapsamaktadır. Bu kanunun amacı işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ile mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. 6331 sayılı “İş sağlığı ve Güvenliği” kanununun beş temel yaklaşım etrafında şekillendiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Kanunu şekillendiren temel yaklaşımlar şöyle açıklanabilir:

- **Katılımcı Yaklaşım:** Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği konusunda yönetim süreçlerine katılımı 6331 sayılı kanunun kapsamında yasal olarak zorunlu hale gelmiştir. İş yerinde çalışan sayısına bağlı olarak ve çalışanların seçimi ile belirlenen “iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilciliği” sistemi Avrupa Birliği direktiflerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. İş sağlığı ve güvenliği konusundaki sorunların çözümlenmesinde bütün tarafların süreçlere aktif olarak katılımını temel anlayış olarak kabul edilmesi açısından kanunun oldukça önemli bir özelliğidir.
- **Eğitici ve Öğretici Yaklaşım:** İşverenin işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sürdürülebilmesi için yapması gerekli olan eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin şartları kanun kapsamında belirlenmiştir. İş yerinin özellikleri dikkate alınarak; işyerinde karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri, koruyucu ve önleyici tedbirler, işçilerin yasal hak ve sorumlulukları, olağan dışı durumlar, afetler ve yangınla mücadele ve tahliye işleri konusunda görevlendirilen kişilerin ve diğer konularda işçilerin bilgilendirilmesini ve eğitilmesini öngörmektedir. Bu noktada kanunun sadece kural koyan bir yapıda olmadığı ve esas vurgusunun iş sağlığı güvenliği kültürünün oluşturulması olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.
- **Önleyici Yaklaşım:** İş kazası ve meslek hastalıklarının ortaya çıkmadan kaynağında yok edilmesi amacıyla yönelen önleyici yaklaşımı benimsemiştir. Proaktif bir yaklaşımla tehlikelerin belirlenmesi ve risk analizlerinin yapılması ile tehlike ve risklerin ortadan kaldırılması ya da kabul edilebilir düzeye çekilmesi hedeflenmiştir.
- **Kapsayıcı Yaklaşım:** Kanun ülke genelinde özel ve kamu işletmelerinde işyeri, işveren, işveren vekilleri, çırak ve stajyerler dahil olmak üzere bütün “çalışanları” kapsama almıştır. İş yaşamında yer alan tüm kişileri kapsayacak şekilde, kamu ve

özel sektör ayrımı veya özel kanunlardaki statüler bakımından ayırım yapılmadan "çalışan" tanımı kabul edilmiştir.

- **Profesyonel Yaklaşım:** Günümüz çalışma koşullarında iş sağlığı ve güvenliği konusu uzmanlık gerektiren bir alana dönüşmüştür. İş sağlığı ve güvenliğinde arzu edilen amaçların gerçekleşmesi için işyerlerinin, profesyonel destek alabilmeleri imkanı getirilmiş ve bu hizmetin temini için farklı destek yöntemleri geliştirilmiştir.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

İş kazaları çalışma hayatının en önemli problemlerinden biri olarak dünya ölçeğinde önemini korumaktadır. Dursun çalışmasında (akt. Cox ve Flin, 1998:190) "...kazaların olası nedenleri ile ilgili vurgulanan en önemli nokta, meydana gelen kazalarda güvenlik kültürü zayıflığının baş (ana) faktörü oluşturduğu yönündedir" demektedir. Bir başka çalışmada "...İş kazalarının %80'inin insanlara, %18'inin fizik ve mekanik çevre koşullarına, %2'sinin ise umulmadık olaylara bağlı olarak meydana geldiği kabul edilmesi doğru olacaktır" demektedir (Camkurt, 2007:81). Bu noktada iş kazaların %98'nin önlenabilir nitelikte olduğunu söylenebilmektedir. İnsanlardan kaynaklı iş kazalarında çalışanların güvensiz davranışları diğer faktörlerin yanında etkin rol oynamaktadır. İş kazalarını azaltma amacı ile gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak mühendislik önlemlerin alınması ile fiziksel risk faktörlerinin ortadan kaldırılması ve/veya kontrol altına alınmasına dayanmaktadır. Dursun İş Güvenliği Kültürü (2012) kitabında "Güvenlik Kültürü" ile ilgili en fazla alıntı yapılan tanımın Health & Safety Executive (HSE) tarafından 1993 yılında yapıldığına vurgu yapmaktadır. Bu tanım; güvenlik kültürünü, bir organizasyonun sağlık ve güvenlik yeterliliği ve tarzı ile birey ve grup değerlerinin, tutumlarının, algılarının, yetkinliklerinin ve bağlılığı belirleyen davranış örüntülerinin bir ürünü olarak tanımlamaktadır. Dolayısı ile çalışanların güvenlikle ilgili farkındalık düzeyi de davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalar çalışanların işlerini yaparken gösterdikleri güvenli davranışlar ile iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin farkındalıklarının yüksek olması, güvenlik prosedürleri ve güvenlikle ilgili çalışmalara aktif katılım sağlanması, örgüt içinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin sorunları yönetime bildirme davranışları ile bağlantılı olduğunu göstermiştir.

Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili farkındalıklarının yüksek olması doğrudan güvenlik kültürleri ile ilişkilidir. Güvenlik kültürü bireylerin güvenlik ile ilgili değerler, inançlar ve tutumlarıdır. Literatürde güvenlik kültürü örgüt kültürünün bir alt basamağı olarak ele alınmakta ve bağlı bulunan örgütün normlarına göre belirlenmektedir. Güvenlik kültürünün oluşabilmesi için bireylerin güvenlik algısı geliştirilmelidir. Zira bireyler aldıkları eğitim ile bilgi sahibi olduğunu takdir de konu ile ilgili çalışmalara gönüllü katılım ve destek sağlayacaktır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanununda işverenin eğitim verme yükümlülüğü bulunsa da kültür oluşturmak oldukça zor bir süreçtir. Güvenlik kültürünün artırılması ile değişimin ve birikimin sağlanmasında en önemli konu eğitim çalışmalarıdır. Çalışanlarda mesleki yeterlilik kazandıran eğitim kurumları da bu konuda gerekli alt yapı ve farkındalığı sağlamakla yükümlü olmalıdırlar.

YÜKSEKÖĞRENİMDE MESLEK YÜKSEKOKULLARI

1982 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 3. maddesi² ile üniversite bünyesine alınan meslek yüksekokulları çalışma yaşamına ara işgücü yetiştirme hedefine yönelmiştir. Meslek yüksekokullarının temel kuruluş amacı ulusal ve uluslararası alanda hızla değişen, sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullara uyum sağlamaya olanak tanıyacak bir eğitim tasarımıyla kişilere mesleki beceri kazandırmak ve böylece hem sanayinin nitelikli iş gücü

² Madde3-1) (Değişik: 13/2/2011-6111/170 md.) Meslek Yüksekokulu: Belirli mesleklere yönelik nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan, yılda iki veya üç dönem olmak üzere iki yıllık eğitim-öğretim sürdüren, önlisans derecesi veren bir yükseköğretim kurumudur.

ihtiyacına hem de eğitim görenlerin daha üst düzeydeki eğitim programlarına devam etme taleplerine karşılık vermektir. (Ergin ve Yağcı, 2003:259). Kuruluş şekilleri açısından incelendiğinde bugün Türkiye’de 3 farklı meslek yüksekokulu yapılanması bulunmaktadır. Bunlar devlet üniversitelerine ve vakıf üniversitelerine bağlı olan meslek yüksekokulları ile üniversite kurma şartından bağımsız olarak kurulan vakıf meslek yüksekokullarıdır. Türkiye’de yükseköğretim ise dört farklı öğretim türü ile yapılmaktadır. Tablo-1’de Türkiye’deki 2014-2015 ve 2018-2019 öğretim yıllarında meslek yüksekokullarının öğrenim türlerine göre öğrenci sayıları görülmektedir.

Tablo1: 2014-2015 ve 2018-2019 Öğretim yıllarında meslek yüksekokulları ve öğrenci sayıları

	Öğrenim Dönemi	MYO Sayısı	Örgün Öğretim	İkinci Öğretim	Uzaktan Öğretim	Açık Öğretim
Devlet Üniversitesi MYO	2014-2015	824	538.262	261.124	23167	1.092.151
	2018-2019	891	601.618	211.983	27.467	1.844.790
Vakıf Üniversitesi MYO	2014-2015	104	63.014	21.693	1.188	-
	2018-2019	106	97.306	33.462	2.092	-
Vakıf MYO	2014-2015	8	9.688	2.250	1.225	-
	2018-2019	5	7.689	3.023	-	-

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi

2018-2019 öğretim yılına ait olan Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) verileri incelendiğinde ise Türkiye genelinde meslek yüksek okulu sayılarında artış olduğu görülmektedir. 2014-2015 öğretim yılında toplamda 936 olan meslek yüksekokulu sayısı, 2018-2019 öğretim yılında 1002’ye yükselmiştir. Ancak bu artış özellikle devlet üniversitelerinde gerçekleşmiştir. 2018-2019 öğretim yılında Vakıf Üniversitelerinde 104 olan sayı 106’ya yükselirken, Vakıf MYO’ların da 8’den 5’e düşmüştür. Tablo 1 öğrenci sayıları açısından incelendiğinde ise 2014-2015 öğretim döneminde önlisans programlarına kayıtlı olan kişi sayısı 2.013.762’den, 2018-2019 öğretim döneminde 2.829.490’a yükselmiştir.

Tablo2: KOÜ de farklı meslek yüksekokullarında bulunan programlar

PROGRAM ADI	MYO SAYISI
Pazarlama	3
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2+UE
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	5+UE
İşletme Yönetimi	4
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	3
Dış Ticaret	3
Bilgisayar Programcılığı	2+UE
Makine	6
Makine, Resim ve Konstrüksiyon	2
Endüstriyel Kalıpcılık	2
Mekatronik	2
Elektronik Teknolojisi	2
Kimya Teknolojisi	2
Gıda Teknolojisi	2
İnşaat Teknolojisi	2

UE: Uzaktan Eğitim

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Bugün Türkiye’de meslek yüksekokullarında 48 bölüm altında toplam 263 farklı programda öğretim yapılmaktadır. Meslek yüksekokullarından önlisans derecesi ile mezun olanlar “Meslek Elemanı, Tekniker ve Sağlık Teknikeri” ünvanları ile çalışma yaşamında görev almaktadırlar. Çalışma yaşamında yaptıkları iş itibarıyla genel olarak ara eleman olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle gerek teknik bilgi ve gerekse işe özgü uygulamalarda belli oranda beceriye sahip olmaları beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı 22 meslek yüksekokulunda 31 bölüm 78 farklı programda 2014-2015 döneminde toplam 32033 öğrenci kayıtlıdır. Öğrencilerin 18741'i örgün öğretimde, 12643'ü ikinci öğretimde ve 649'u uzaktan öğretimde öğrenim yapmaktadır. Kocaeli Üniversitesi'nde bazı programlar farklı meslek yüksekokullarında bulunmaktadır. Tablo 2'de birden çok meslek yüksekokulunda bulunan programlar ve buldukları meslek yüksekokulu sayısı görülmektedir.

1992 yılında kurulan Kocaeli Üniversitesi 2010 yılı itibarıyla eğitimde yeniden yapılanma sürecine başlamıştır. Bu süreçte uluslararası akreditasyonun sağlanması hedefine yönelik olarak ders planlarında revizyona gidilmiştir. KOÜ Eğitimde Yeniden Yapılanma ve Kalite Süreci ile Uluslararası Akreditasyon Süreci'ni tamamlayarak Avrupa Kredi Toplama ve Transfer Sistemi (AKTS) Etiketini (2013-2016) almıştır. Önlisans programlarının mezuniyet koşulu 120 AKTS'lik ders yükünün tamamlanmasıdır. Önlisans programlarının ders planlarında 90 AKTS zorunlu ders, 30 AKTS seçmeli ders olarak bulunmaktadır. Zorunlu dersler ilgili programa kayıtlı tüm öğrencilerin yükümlü oldukları dersleri ifade ederken, seçmeli dersler öğrencilerin insiyatifine bırakılmaktadır. İlgili bölümlerce dönem içerisinde açılacak olan dersler (zorunlu ve seçmeli) ilan edilerek derse kayıt işlemi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3: Güvenliği kültürü oluşturmaya yönelik ders bulunmayan programlar

PROGRAM ADI	MYO ADI
Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
Kuyumculuk ve Takı Tasarımı	Değirmendere Ali Özbay MYO
Seramik, Cam ve Çinicilik	Değirmendere Ali Özbay MYO
Halkla İlişkiler ve Tanıtım (UE)	Gazanfer Bilge MYO
Bankacılık ve Sigortacılık	Kandıra MYO
İşletme Yönetimi	Gazafer Bilge MYO
	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
	Kandıra MYO
	Kocaeli MYO
İşletme Yönetimi (UE)	Kocaeli MYO
Büro Yönetimi ve Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	Gazanfer Bilge MYO
	Kocaeli MYO
Adalet	Adalet MYO
Bilgisayar Programcılığı	Kocaeli KYO
	Köseköy MYO
Bilgisayar Programcılığı (UE)	Kocaeli MYO
Elektrik	Kocaeli MYO
İklimlendirme ve Soğutma Teknolojisi	Kocaeli MYO
Tarımsal Ürünler Muhafaza ve Depolama Teknolojisi	Arslanbey MYO
Gıda Teknolojisi	Gıda Tarım MYO
Tekstil Teknolojisi	Kandıra MYO
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler	Gıda ve Tarım MYO
Seracılık	Arslanbey MYO
Organik Tarım	Arslanbey MYO
Atçılık ve Antrenörlüğü	Kartepe Atçılık MYO
Peyzaj ve Süs Bitkileri	Arslanbey MYO
İş ve Uğraşı Terapisi	Yahya Kaptan MYO
Turizm ve Otel İşletmeciliği	Kartepe Turizm MYO
Turizm Rehberliği	Kartepe Turizm MYO
Turizm ve Seyahat Hizmetleri	Kartepe Turizm MYO

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Çalışmada, farklı sektörlere ara işgücü katkısı sunan meslek yüksekokullarının ders planlarında “İş Sağlığı ve Güvenliği” ile ilgili farkındalığı artıracak ve güvenlik kültürü tesis etme amacına yönelmiş derslerin durumu araştırılmaktadır. Bu amaçla Kocaeli Üniversitesi bünyesinde bulunan ön lisans programlarının 2014-2015 ders planları incelenmiş ve iş sağlığı güvenliği kültürünü oluşturabilecek olan dersler belirlenmiştir. Değerlendirme yapılırken Kocaeli Üniversitesi bünyesindeki meslek yüksekokullarındaki “İş Sağlığı ve Güvenliği” programları iş sağlığı ve güvenliği alanına ara işgücü katkısı sağlaması nedeni ile araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

2014-2015 öğretim yılı ders planlarının incelenmesi sonucunda bazı programların ders planlarında iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin güvenlik kültürü oluşturmaya yönelik ders bulunmadığı belirlenmiştir. Bu programlar ve bağlı oldukları birimler Tablo 3’de görülmektedir. Bu tabloda bulunan 25 program incelendiğinde bir kısmının hizmet sektörüne ara işgücü katkısı sağlayan programlar olduğu görülürken diğer programların ise genellikle üretime yönelik programlar olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Güvenlik Kültürü oluşturmaya yönelik zorunlu ders bulunan programlar

PROGRAM ADI	MYO ADI	DERS ADI
İnsan Kaynakları Yönetimi	Hereke MYO	İş Sağlığı ve İş Güvenliği
Makine, Resim ve Konstrüksiyon	Ford Otosan İhsaniye Otomotiv MYO	İşçi Sağlığı ve Güvenliği
Endüstriyel Kalıpcılık	Ford Otosan İhsaniye Otomotiv MYO	İşçi Sağlığı ve Güvenliği
Kaynak Teknolojisi	Uzunçiftlik Nuh Çimento MYO	İş Güvenliği
Mekatronik	Hereke MYO	İş Güvenliği
	Karamürsel MYO	İş Güvenliği
Elektronik Haberleşme Teknolojisi	Kocaeli MYO	Elektronik Ölçme Tekniği ve İş Güvenliği
Kimya Teknolojisi	Kocaeli MYO	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
	Köseköy MYO	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
Otomotiv Teknolojisi	Ford Otosan İhsaniye Otomotiv MYO	İşçi Sağlığı ve Güvenliği
Oto Boya ve Karoseri	Ford Otosan İhsaniye Otomotiv MYO	İşçi Sağlığı ve Güvenliği
Gemi Makineleri İşletme	Karamürsel MYO	Denizde Güvenlik I, II, III ve IV
Deniz Ulaştırma ve İşletme	Karamürsel MYO	Denizde Güvenlik I, II, III ve IV
Kağıt Teknolojisi	Kocaeli MYO	İşçi Sağlığı ve Güvenliği
Deniz ve Liman İşletmeciliği	Karamürsel MYO	Denizde Güvenlik I ve II
		Deniz İşletmelerinde İş Güvenliği
Sivil Savunma ve İtfaiyecilik	İzmit MYO	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili güvenlik kültürü oluşturmaya yönelik zorunlu ders bulunan programlar Tablo 4’de görülmektedir. Tablo 4’deki programlar değerlendirildiğinde sadece *İnsan Kaynakları Yönetimi* alanından mezun olanların ofis çalışanı olarak çalışma hayatına başlayacaklarını söylemek mümkündür. Diğer programlar ise üretimine yönelik olarak sahada çalışacak ara işgücü yetiştiren programlardır.

Seçmeli dersler Kocaeli Üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarında farklı yöntemler ile verilebilmektedir. Ders listelerinde program seçmeli dersi, üniversite seçmeli dersi (ÜSD) veya e-ders olarak yer alan seçmeli dersler bulunmaktadır. Güvenlik kültürü oluşturmaya yönelik dersler farklı amaçlara yönelmiş derslerle aynı havuzda bulunmakta ve dönem bazında ilgili program başkanlıklarınca hangi derslerin açılacağı belirlenmektedir. Tablo 5’de ders listelerinde program seçmeli dersi bulunan birimler görülmektedir. Programlar incelendiğinde hemen hepsinin üretime yönelik olduğu görülmektedir.

2014-2015 Öğretim yılında Kocaeli Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında ders planlarında yeni bir yapılanmaya gidilerek fiziksel olarak aynı kampüste bulunan okullar arasında ÜSD ders havuzları oluşturulmuş ve ilgili okullardaki programların ders listelerinde seçmeli ders kapsamına alınmıştır. Bu uygulama ile aynı ÜSD ders havuzuna bağlı olan okullar ve ders havuzundaki güvenlik kültürüne yönelik dersler Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 7'de ders listelerinde üniversite seçmeli dersi bulunan birimler görülmektedir. Programların büyük çoğunluğu hizmet sektörüne ara işgücü katkısı sağlayacak olan programlardır. Bu tablodaki en çarpıcı durum Makina ve Metalürji programlarının da konu ile ilgili dersi ÜSD olarak ders listesine almış olmasıdır.

Tablo 5: Güvenlik Kültürü oluşturmaya yönelik program seçmeli dersi bulunan programlar

PROGRAM ADI	MYO ADI	DERS ADI
Makina	Ali Rıza Veziroğlu MYO	İş Güvenliği
	Gölcük MYO	İş Güvenliği
	Kocaeli MYO	İş Güvenliği
	Uzunçiftlik Nuh Çimento MYO	İş Güvenliği
Makine, Resim ve Konstrüksiyon	Köseköy MYO	İş Güvenliği
	Hereke MYO	İş Güvenliği ve İş Sağlığı
Endüstriyel Kalıpcılık	Asım Kocabıyık MYO	İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı
Gaz ve Tesisatı Teknolojisi	Hereke MYO	İş Güvenliği
Elektronik Teknolojisi	Karamürsel MYO	İş Güvenliği
	Köseköy MYO	İş Güvenliği
Biyomedikal Cihaz Teknolojisi	Kocaeli MYO	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
Kontrol ve Otomasyon Teknolojisi	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği
Boya Teknolojisi	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği
Kozmetik Teknolojisi	Kocaeli MYO	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
Rafineri ve Petrokimya Teknolojisi	Karamürsel MYO	İş Güvenliği
Gemi İnşaatı	Köseköy MYO	İş Güvenliği
Gıda Teknolojisi	Köseköy MYO	Çevre ve İş Güvenliği
Lastik ve Plastik Teknolojisi	Asım Kocabıyık MYO	Kalite Kavramı ve İş Güvenliği
	Kocaeli MYO	Kalite Kavramı ve İş Güvenliği
İnşaat Teknolojisi	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği
Yapı Yalıtım Teknolojisi	Arslanbey MYO	Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği
Mantarcılık	Arslanbey MYO	Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği
Bahçe Tarımı	Arslanbey MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği
Bitki Koruma	Arslanbey MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği
Fidan Yetiştiriciliği	Arslanbey MYO	İş Güvenliği
Su Ürünleri	Gazanfer Bilge MYO	İş Güvenliği
Çevre Temizliği ve Denetimi	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO	İş Sağlığı ve Güvenliği

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Kocaeli Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi koordinasyonu ile yürütülen e-dersler önlisans ve lisans öğrencilerinin tabii oldukları ders planlarında bulunması halinde seçilebilmektedir. Güvenliği kültürü oluşturmaya yönelik seçmeli e-ders bulunan programlar Tablo 8'de görülmektedir. Bu programların büyük bölümünün sağlık alanı ile ilgili iken diğer programlar hizmet sektörü ile bağlantılıdır.

Tablo 6: ÜSD ders havuzu olan meslek yükselokulları ve güvenlik kültürü ile ilgili dersler

YERLEŞKE	ARSLANBEY	HEREKE
ÜSD DERS ADI	İş Güvenliği	İş Güvenliği İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı
MYO ADI	İzmit MYO Ali Rıza Veziroğlu MYO Arslanbey MYO Gıda Tarım MYO	Hereke MYO Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO Asım Kocabıyık MYO

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Yapılan incelemede Kocaeli Üniversitesi meslek yüksekokulları bünyesinde güvenlik kültürünü sağlamaya yönelik derslerin sayısı 31 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan ders isimleri ile amaç ve içeriklerinde de çeşitlilik söz konusudur³. Ders koordinatörlerinin iş sağlığı ve güvenliği konusu ile ilgili farkındalığı ve güvenlik kültürü arasındaki farklar derslerin çeşitliliğinde kendini göstermektedir.

Tablo 7: Güvenliği kültürü oluşturmaya yönelik üniversite seçmeli dersi bulunan programlar

PROGRAM ADI	MYO ADI
İnsan Kaynakları Yönetimi	Hereke MYO
Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası	Hereke MYO
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO Hereke MYO İzmit MYO
Lojistik	Hereke Ömer İsmet Uzunyol
Yerel Yönetimler	İzmit MYO
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	Hereke MYO
Dış Ticaret	Hereke MYO Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO
Makina	Asım Kocabıyık MYO Hereke MYO
Metalürji	Hereke MYO
Çevre Koruma ve Kontrol	Ali Rıza Veziroğlu MYO
Özel Güvenlik ve Koruma	Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği kültürü oluşturmaya ilişkin derslerin özellikle sosyal programların ders planlarında olmaması veya sadece bağlı buldukları seçmeli ders havuzunda bulunması nedeni ile programda gözükmesi iş yaşamındaki tehlike algısının sektörel olarak farklılığının bir göstergesi niteliğindedir. Yapılan incelemeler sonucunda sosyal programlarda iş sağlığı güvenliği konusuna yeterince önem verilmediğini söylemek mümkündür. Oysa ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalışanların, çalışma yaşamında ergonomik riskler, ekranlı araç kullanımına bağlı riskler gibi fiziksel risklerin yanında mobbing (çalışanlardan ya da müşterilerden) gibi psikolojik risklere maruz kalabildiği bilinmektedir.

Tablo 8: Güvenliği kültürü oluşturmaya yönelik seçmeli e-ders bulunan programlar

PROGRAM ADI	MYO ADI
Pazarlama	Gölcük MYO
Dış Ticaret	Gölcük MYO
Podoloji	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO
Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO
Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO
Anestezi	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO
İlk ve Acil Yardım	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO
Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO

Kaynak: KOÜ EYYK sisteminden yazar tarafından düzenlenmiştir.

Teknik program olarak niteleyebileceğimiz programların ders planlarında da iş sağlığı ve güvenliği kültürü oluşturmaya yardımcı olacak nitelikteki derslerin durumu farklılıklar göstermektedir. Sınırlı sayıda programda zorunlu ders olarak bulunmaktadır. Tarımsal üretime yönelik programlarda inceleme yapıldığında bir kısmında konu ile ilgili ders yok iken bir kısmında seçmeli ders olduğu görülmektedir. Tarımsal üretime yönelik çalışma yaşamına

³<https://ogr.kocaeli.edu.tr/koubs/bologna/index.cfm?Dilid=8F9D11B69BFA1D14623985E2F0F5DD66&CFID=53408852&CFTOKEN=54070556>

başlayacak olan program mezunları işleri gereği genellikle çok tehlikeli olarak nitelendirilen işyerlerinde çalışacaklardır. Diğer taraftan farklı meslek yüksekokullarında bulunan aynı program mezunları aynı sektörde çalışacak olmasına rağmen konu ile ilgili farklı yaklaşıma sahiplerdir. Örneğin *Makine, Resim ve Konstrüksiyon* programı iki farklı meslek yüksekokulunda bulunmaktadır ve konu ile ilgili dersler bir okulda zorunlu iken diğerinde seçmeli statüdedir. *Gıda Teknolojisi* programında bir meslek yüksekokulunda seçmeli ders olarak bulunurken diğerinde ders planlarında hiçbir şekilde yer almamaktadır. Makine programı altı farklı meslek yüksekokulunda bulunurken bu okulların 4 tanesinde seçmeli program dersi olarak iş sağlığı ve güvenliği kültürünü artırmaya yönelik dersler bulunurken diğer iki okulda ÜSD kapsamındadır. Türkiye’de ölümlü iş kazaları ile en çok karşılaşılacak sektör olan inşaat sektörüne ara işgücü katkısı sağlayan *İnşaat Teknolojisi* programında ise her iki okulda program seçmeli dersi olarak *Kalite Kavramı ve İş Güvenliği* dersi bulunmaktadır. Bu örnekleri hemen her program için çoğaltmak mümkündür. Diğer yandan önlisans öğrencilerinin seçmeli dersleri kredi tamamlamanın yanı sıra hangi kriterlere bağlı olarak seçtikleri ve tercihlerinde göz önüne almış oldukları kriterlerin belirlenmesi de oldukça önemli bir konudur.

Programlara ait ders planları program koordinatörleri tarafından her öğretim yılının başlangıcında yapılmakta ve o öğretim yılında kayıt yaptıran öğrenciler mezuniyet aşamasına gelene kadar bu ders planına tabii olmaktadır. 2018-2019 öğretim dönemi için yapılan kontrollerde Meslek yüksekokullarında öğrenim verilmekte olan programlarda değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu noktada meslek yüksekokullarında programların ders planlarını hazırlayan program koordinatörlerinin güvenlik algısı ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgi ve tutumları doğrudan ders planlarına yansımaları söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de yasal mevzuata göre tehlikesiz işkolu yoktur ve tüm işyerleri 6331 sayılı kanuna göre iş yerinde yapılan asıl iş dikkate alınarak tehlike sınıflarına ayrılmıştır. Çalışanların yaptıkları iş değil çalıştıkları işyerinin asıl işi tehlike sınıfının belirlenmesinde etkilidir. Bu sınıflandırma yapılırken işyerleri az tehlikeli, tehlikeli ve çok tehlikeli olarak ayrılmıştır. Her işyeri kendi özelinde değerlendirilerek riskler belirlenmektedir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda genel algı madencilik, inşaat vb. iş kollarının tehlikeli olduğu yönündedir. Oysa çalışmadan kaynaklı riskler her meslek dalı için söz konusudur.

Ek 1’de 2014 ve 2018 yılında yaşanan iş kazalarının ekonomik faaliyet türlerine göre sayıları görülmektedir. 2020 yılı itibarıyla SGK tarafından yayınlanan istatistiklerin sonucusu olan 2018 yılına ilişkin istatistiki verilerde 4-a statüsünde çalışanlarda iş kazası sayısının 430.985 çıkmış olduğu görülmektedir. 2012 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun tüm öneri ve yaptırımlarına rağmen iş kazası sayılarında artış olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında iş sağlığı ve güvenliği farkındalığının çalışma yaşamının tüm paydaşlarınca benimsenmemiş olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çalışma yaşamında iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi ve çalışmadan kaynaklı risklerin azaltılması oldukça önemli bir konudur. Çalışanların farkındalıkları ne denli yüksek olursa çalışmadan kaynaklı risklerden korunmaları o denli mümkün olacaktır. Bu noktada meslek yüksekokulları öğrencilerine program ayırt etmeksizin *iş sağlığı ve güvenliğine* ilişkin güvenlik kültürünü kazandırmaya yardımcı olacak davranış, tutum ve fikirlerin oluşması için çalışmalar yapılmalıdır. Ancak bunu sağlamanın yolunun öncelikle *program koordinatörlerinin ve ders koordinatörlerinin* konunun önemine yönelik *farkındalığının* artırılması olduğu da söylenmelidir.

Kaynaklar

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr>, Erişim Tarihi: 26.05.2019

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20.06.2019

CAMKURT, M. Z., (2007), "İşyeri Çalışma sistemi ve İşyeri Fiziksel Faktörlerinin İş Kazaları Üzerindeki Etkisi", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 20 Sayı: 6, Cilt: 21 Sayı:1, Mayıs-Ağustos, s.80-106.

COX S., FLİN R. (1998), "Safety Culture: Philosopher's Stone or Man of Straw?", Work and Stress, 12(3), 189-201.

DURSUN, S., (2012). İş Güvenliği Kültürü. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

DURSUN, S., (2013), "İş Güvenliği Kültürünün Çalışanların Güvenli Davranışları Üzerine Etkisi", Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Haziran, s. 61-75.

ERGİN, A., YAĞCI, Ö., 2003, "4702 Sayılı Yasa Çerçevesinde Gerçekleştirilen MEB-YÖK Meslek Yüksekokulları Projesi'ne Yönelik Bir Değerlendirme", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 25, s. 256-264.

Kocaeli Üniversitesi Eğitimde Yeniden Yapılanma ve Kalite Süreci, <http://www.kocaeli.edu.tr>, Erişim Tarihi: 26.06.2020

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllığı 2014, <http://www.sgk.gov.tr> adresinden 29.01.2016 tarihinde alınmıştır.

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllığı 2018, <http://www.sgk.gov.tr> adresinden 26.06.2020 tarihinde alınmıştır.

Tehlike Sınıfları Tebliği, <http://www.mevzuat.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.03.2020

Yükseköğretim Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> adresinden 16.02.2016 tarihinde alınmıştır.

Ek-1: 2014 VE 2018 SGK istatistik yıllıklarına göre 4-a kapsamında çalışanların ekonomik faaliyet türleri ve iş kazası sayıları

EKONOMİK FAALİYET SINIFLANDIRMASI	İŞ KAZASI SAYISI	
	2014	2018
01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	1.678	2.609
02-Ormancılık ve tomrukçuluk	202	486
03-Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	196	344
05-Kömür ve Linyit Çıkartılması	10.026	8.399
06-Ham Petrol ve Doğalgaz çıkarımı	165	57
07-Metal Cevheri Madenciliği	1.030	1.775
08-Diğer Madencilik ve Taşocakçılığı	1.557	2.806
09-Madenciliği destekleyici hizmet faaliyetleri	271	734
10-Gıda ürünlerinin imalatı	10.971	22.610
11-İçeceklerin imalatı	333	527
12-Tütün ürünleri imalatı	88	195
13-Tekstil ürünlerinin imalatı	12.128	19.573

14-Giyim eşyalarının imalatı	2.499	5.647
15-Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	499	886
16-Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek eşyaların imalatı	2.431	3.402
17-Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.980	3.368
18-Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	804	1.198
19-Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	124	210
20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.800	3.388
21-Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	228	843
22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6.895	13.278
23-Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	10.244	15.622
24-Ana metal sanayii	12.357	17.403
25-Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	18.529	25.716
26-Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1.298	1.163
27-Elektrikli teçhizat imalatı	5.229	9.230
28-Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.415	9.815
29-Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	6.375	12.133
30-Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1.446	4.618
31-Mobilya imalatı	5.183	6.606
32-Diğer imalatlar	705	1.101
33-Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	3.592	4.756
35-Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	1.274	3.651
36-Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması	231	277
37-Kanalizasyon	137	474
38-Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri, maddelerin geri kazanımı	1.922	6.052
39-İyileştirme faaliyetleri ve diğer atık yönetimi hizmetleri	45	84
41-Bina inşaatı	13.508	41.759
42-Bina dışı yapıların inşaatı	7.675	27.639
43-Özel inşaat faaliyetleri	8.516	7.759
45-Toptan ve perakende ticaret ve motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	1.217	2.956
46-Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	3.551	7.161
47-Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	7.000	15.435
49-Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	7.287	8.917
50-Su yolu taşımacılığı	310	329
51-Havayolu taşımacılığı	1.398	1.564
52-Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	8.079	13.806
53-Posta ve kurye faaliyetleri	391	1.613
55-Konaklama	5.019	12.811
56-Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	8.818	22.487
58-Yayıncılık faaliyetleri	29	73
59-Sinema filmi, video ve televizyon programları yapımcılığı, ses kaydı ve müzik yayımlama faaliyetleri	48	88
60-Programcılık ve yayıncılık faaliyetleri	11	57
61-Telekomünikasyon	71	141
62-Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	65	271
63-Bilgi hizmet faaliyetleri	116	282
64-Sigorta ve emeklilik fonları hariç finansal hizmet faaliyetleri	165	360
65-Zorunlu sosyal güvenlik hariç sigorta reasürans ve emeklilik fonları	34	57
66-Finansal hizmetler ile sigorta faaliyetleri için yardımcı faaliyetler	26	66
68-Gayrimenkul faaliyetleri	155	875
69-Hukuki ve muhasebe faaliyetleri	36	81
70-İdare merkezi faaliyetleri, idari danışmanlık faaliyetleri	784	1.712
71-Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri, teknik muayene ve analiz	755	936
72-Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri	49	168
73-Reklamcılık ve pazar araştırması	288	492
74-Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	60	213
75-Veterinerlik hizmetleri	16	298
77-Kiralama ve leasing faaliyetleri	192	214
78-İstihdam faaliyetleri	385	1.489
79-Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ile ilgili faaliyetler	125	221
80-Güvenlik ve soruşturma faaliyetleri	1.499	3.665
81-Binalar ve çevre düzenlemesi faaliyetleri	6.388	17.642

82-Büro yönetimi. büro desteği ve iş destek faaliyetleri	1.925	4.883
84-Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	108	1.398
85-Eğitim	924	6.541
86-İnsan sağlığı hizmetleri	2.006	10.407
87-Yatılı bakım faaliyetleri	55	356
88-Barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	37	125
90-Yaratıcı sanatlar. gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri	26	70
91-Kütüphaneler. arşivler. müzeler ve diğer kültürel faaliyetler	9	38
92-Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri	17	10
93-Spor faaliyetleri. eğlence ve dinlence faaliyetleri	222	732
94-Üye olunan kuruluşların faaliyetleri	46	96
95-Bilgisayarların ve kişisel ve ev eşyalarının onarımı	875	735
96-Diğer hizmet faaliyetleri	1.107	824
97-Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hane halklarının faaliyetleri	12	21
98-Hane halkları tarafından kendi kullarımlarına yönelik olarak üretilen ayırım yapılmamış mal ve hizmetler	34	56
99-Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	10	20
Toplam	221.366	430.985

Kaynak: SGK 2014 ve2018 istatistik yıllıklarından yazar tarafından düzenlenmiştir.